

**CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)**

**ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1994

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

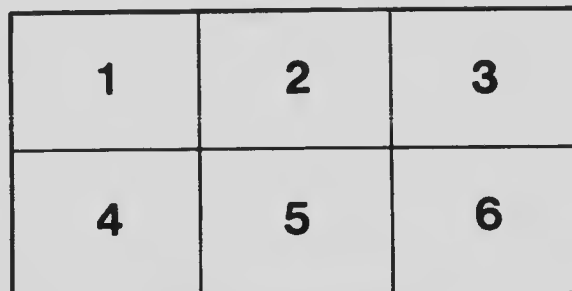
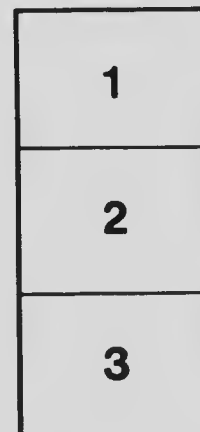
National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol \rightarrow (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole \rightarrow signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

5.0

5.6

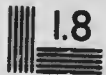
6.3

7.1

8.0

9.0

10

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

ХМЕЛЬНИЧЧИНА В ГАЛИЧИНІ

**НА ПІДСТАВІ МАТЕРІЯЛУ ЗІБРАНОВО
І ОБРОБЛЕНОГО**

Д-РОМ СТ. ТОМАШІВСЬКИМ

НАПИСАВ

В. БУДЗИНОВСЬКИЙ.

ВІННІПЕГ, МАН., 1917
УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА

.....

.....

ХМЕЛЬНИЧЧИНА В ГАЛИЧИНІ

НА ПІДСТАВІ МАТЕРІЯЛУ ЗІБРАНОВО
І ОБРОБЛЕНОГО

Д-РОМ СТ. ТОМАШІВСЬКИМ

НАПИСАЕ

В. БУДЗИНОВСЬКИЙ.

ВІННІПЕГ, МАН., 1917
УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА

ХМЕЛЬНИЧЧИНА В ГАЛИЧИНІ

По знищено другого пійска польського під Корсунем (15. мая 1648), Хмельницький розпочав агітацію, щоби викликати загальне укр. повстанє против польських панів і Польщі. По цілій руській землі розбігли ся агенти і агітатори українських козаків, котрі рознесли вісти про побіди козаків на Жовтих Водах і Корсунем і універсали Хмельницького взиваючі нарід до повстаня. В шляхоцкім союзу в Галичи згадує ся вже 17. червня, що „сі бунтівники (козаки) через шпігунів і ріжні особи бунтують (хлопів) і намовляють до поганих вчинків”. Дня 29. липня подибано в Волосові коло Надвірної якихсь бунтарів і шпігунів. Одного з них Ярему Кончевського піймаю. В галицькім суді він признав ся, що козаки післали його в Галичину, аби підглядав військові рухи. Таких є більше. Вони перебирають ся за старців і носять листи з собою. Козацького шпігуна піймаю навіть у Львові в костелі Францішканів, коли вибірано гетьманом Вишневецького. Його виведено з костела і рвзсічено. Четвертого жовтня піймали у Львові якусь жінку приятельку Кривоноса, начальника армії зложеної головно із збунтованих хлопів. Ся жінка мала ходити з одним козаком

аж під Краків на звідн. Того самого дня зловлено другу, котрої чоловік вже був відїхав до Хмельницького. Найбільше таких агентів розслав Кривоніс.

Положене галицьких Українців було о много гірше, ніж положене нашого народу на Україні. Україна було тоді доперна 79-ий рік під власттю Польщі, а Галичина двигала се ярмо вже 300 літ. В додатку Україна переходячи під Польщу, вже мала з'організовану власну силу воєнну, вже мала козацтво, котре стояло на сторожи інтересів народу і Поляки не могли на Україні газдувати так, як газдували в Галичині. Як раз через сей брак солідаризуючої ся з народом власної організації військової, самостійний протест против польського панованя в Галичині був неможливий. Однак вистали перші вісти про революцію на Україні і про се що козацькі війська посувають ся на захід, щобн і в Галичині викликати насамперед радість і надії, відтак поодинокі бунти а відтак, коли надійшли козаки, велику, цілій край обіймаючу революцію укр. Що Г а л и ч а н и знали про події на Україні, і що повстане на Україні, загадали використати також для Галичини, доказують між иншим такі факти: Коли Хмельницький, стояв під Пилявцями, гологірські міщани післали одного з поміж себе з листом, де просять Хмельницького, аби доконче дав поміч проти польського тираньства. Сей лист не дійшов до гетьмана. Поляки переловили його, а післанця вбили на паль.

За повстанем в Галичині агітували не лиш

пенти Хмельницького. Агітувало також укр. духовенство сіл і містечок і як раз роши причинили ся найбільше до розширення вістий про перші козацькі побіди над польськими пійськами. Шляхтич Скишньський жалує ся 17. червня перед судом в Буську, що уйівські руські черці з їх підданими наробили йому багато шкоди, і ще викрикували до него: „чуги того лиха, бс йому ще козаки не дали себе пізнати!" Згаданого агента козацького Кончевського зловлено, як йшов з монастиря Скита. Коли сей в Галичи з священником церкви св. Михайла говорив про свою місію, сей йому сказав: „Ет. Лінії у нас відомости, бо ми оден до одного пішемо, то її до самого Київа!" З сего пішло би, що між духовенство йшла зорганізована агітація з гори, себто з центра нашої церковної організації — з Київа. Вісти і інструкції передавали ся „від пона, до пона". Зававський піп писав до підгаецького, підгаецький до тернопільського протопопа Аврама. Попи писали також до козаків. При богослуженях попи молили ся: „Господи, допоможи братії нашій козакам!" „Вже у нас — піше Кушевич 7. вер. — видно змови, пже відбувають ся грізні збори, то по церквах, то по передміських закутках". Се було у Львові, де козацьких симпатій в Українців годі направду побачити у міщан. В інших містах Галичини, де міщани виступили чинно, а навіть обняли провід бунту, таких нарад певно було більше.

Акітація зробила своє. Хмельницький посував ся на захід, а його похід випереджували

хлепські бунти, котрі розстрілювали польську силу воєнну, дезорганізували оборону польського панованя і улекшували Хмельницькому акцію. Від мая до кінця вересня 1648р. туг і там селяни а навіть міщани підносять голови і бють панів і польських ксендзів, нищать і рабують їх майно.

Кармеліт Лютовський жалуєть ся перед львівським судом, що, коли він переходив до рогаю коло Лубян то селяни того села напали на него, побили сильно і приговорювали: „Тепер ми вас, сякі-такі сини, будемо забивати!” Ціла громада київських міщан напала 23. н.ст. серпня на дорозі вечером на трох шляхтичів, що йшли в сторону Львова, тяжко побили, гроші забрали додаючи слова: „Бий, гони тих гусятників, не живити тепер ані одного Ляха на світі!” Дня 28. серпня 1648 розіслав підкоморий галицький, універзал, де говорить, що „по деяких місцях, селах та місточках почали ся бунти підданих, також гультайські купи приходять зза Дністра і Волощини” і взиває шляхту, аби була готова зібрати ся. Дня 7. н.ст. вересня. С. Кушевич пише: „Під Сокалем збунтувалось селянство. Знайшла ся в тім зрада, але зараз мечем відобрала заплату”. Не далеко від Львова в Струмійловій Камінці бунт вже вибухнув на верх, католики побиті, ксендзи помордовані, святощі подоптани!” Навіть в далекім березівськiм повіті селяни з Смереківця й Мищцьової під проводом Костя і Івана Локайчука зібравшись у значнім числі ударили на двір в Гумниськах, властительку тяжко по-

били і в дворі пограбували все добро. З кінцем серпня й початком вересня повно було таких „бунтів”. „Вже — пише Кушевич — по селах і дорогам дуже небезпечно задля бунтів цілої Русі, що з незмірною ненавистю до католиків і до поляків усе по дорозі забиває й мордує”.

Як бачимо, то галицьке селянство, як і інші не сполячені верстви укр. народу приготувляли ся до кровавої розправи з 300-літніми гнобителями. Гасло до загального бунту в цілім краю дала вість про страшний погром поляків під Пилявцями дня 23. вересня. Вість про сей погром розносили самі поляки, котрі утікали на захід. Хмельницький скоро йшов наперед, а перед ним хлопське повстанє розпалюване самостійними хлопсько-козацькими загонами. Вже 5. жовтня появили ся під Львовом Татари, а 8. жовтня рано сам Хмельницький. Дрібні козацькі відділи відділили ся від головної армії, розбігли ся по цілій Галичині і дали повстаню Галичан сильну підпору. Хлопи, міщани, дрібна шляхта руська і руські священники — все те піднесло голову і в короткім часі на галицькій землі не лишила ся майже одна нога польська.

Опис сеї національної революції української в Галичині подаємо за д-ром С. Томашівським, яко витяг з його праці „Народні рухи в галицькій Русі 1648 р.”*) зладженої на підставі судових актів.

*) Друкованої в записках Наук. Тов. ім. Шевченка. т. XIII., а відтак виданої окремою книжкою в р. 1898.

ТЕРЕБОВЕЛЬЩИНА.

Коли польська шляхта теребовельщини довідала ся, що Хмельницький бе польські війська і що Галичині також грозить укр. революція, позвозили своє добро до теребовельського замку. Також католицьке духовенство звезло до сего замку свої і церковні богацтва. По пилявецькій битві шляхта лишила сей дрантивий замок і утікла дальше на захід, однак вже не встигла забрати з собою всего, в замку зложеного добра. Міщани поводили ся довший час спокійно, хоч в околици селянство бунтувало ся еще від проловини вересня. В замку зібралась до оборони повітова шляхта. По битві під Пилявцями, коли шляхта покинула небезпечний захист, а Хмельницький рушив саме всю сторону, виступило міщанство цілком отверто. Дня 5. н. ст. жовтня зібрались всі і постановили перейти на сторону козаків. Поділились на сотні і вибрали проводирів поодиноких відділів. Сотниками були: Федір Бориславський, Іван Рудий, Яцко Великий, Кіріян Швець. З того видно, що було мабуть лише чотири сотні, а в них не більше як по 500 чоловіка. Над собою мали ще одного найвисшого зверхника, немов отамана. В одній скарзі бачимо поміж обвинуваченими тодішного голову міста Івана Крипського, иншим разом Івана Рудого, Помежи міщанами теребовельських бунтівників подибуємо священників: Кирило намісник від церкви Пречистої, Теодор від святої Пятниці та Олекса від св. Миколи.

Завівши таку організацію, кинули ся передо-сім на своїх католиків. Одних вирізали, інших повиганяли, добули замок і забрали усе тут зложене добро. Ограбивши замок вернулись вони ще на костел і дім кс. Яна Соліковського і забрали, що тільки ще було можна. По опанованю міста, Теробовельці перенесли свою діяльність на околицю; почали нападати на шляхотські двори, наперед ближші, потім і дальші робили походи. Під самим замком було кілька шляхотських дворів. Міщани вдарили на оден по однім і забирали що лише могли. В дальшій поході гостювали вони в Підгай-ч и к а х, де наробили шкоди на 6.000 зр. У лісі села К о р о в и н к и сховав ся шляхтич Юрій Пекарський. Теробовельці міщане, із К о р о в и ч а н а м и пігнали за ним, піймали, звязали руки в зад, і „як розбійника, на найбільшу ганьбу й неславу шляхотцького стану” попровадили до Теробовлі на суд. В церкві зібрала ся старшина й громада; засудили його на смерть Екзекуцію поручено одному з міщан, Дацькови Зубашиному. Сей випровадив шляхтича з церкви і здохмив йому голову „на погорду католицької віри”.

Подібних походів було певно далеко більше, але звістки про них не дійшли до нас. В дальших походах теробовельські міщани лучились з іншими бунтівничими громадами, подібно як се було в Підгайчиках і Коровинці.

Другім осередком руху був Янів. Гамшні міщани почали криваве діло того самого дня, що й Теробовельці, себто 5. жовтня. Того дня

утікав шляхтич Войцех Сабінський, ділич села Неборок, перед козаками через Янів. Міщани, що назвали себе козаками, піймали його вивели за міську браму, здерли одіж, били доки Богу духа не віддав, а тіло закопали в поганім багністім місци. Коли розійшла ся чутка, що шляхта замкнена в будзанівськім замку, покинула се місце подібно як у Теробовли, зібрала ся велика ватага селян запрошених міщанами і рушила на Янів. Були тут міщани з Хоросткова, межі ними три попи, селяни з Косова, Косівки, Ласковець, Довгого, Грицівки, Підгайчик, Деренівки, певно ще багато інших. Прийшовши до міста, завели межі собою тіснійшу організацію, поділились на „сотні”, опісля вдарили на костел. Янівські міщани визначились великою рухливістю в своїх походах. Звичайно не ходили самі, лише лучили ся з іншими селяньськими ватагами. Та сама велика громада, що напала янівський костел і ходила на Будзанів, з поворотом з Будзанова ще здобула замка в самім Янові, рознесла фільварок Замаховського, знищила його став і т. и. Пошкодований рахував загальну свою шкоду від сеї громади на 1000 злр. Повсечасне їх товариство — се підгайчицькі та кобиво-лоські селяне. Разом ходили вони на двір в Підгайчиках, де наробили шкоди на 5.000 зл. На сім місцях зійшли ся вони з Теробовельцями, що так часто ходили. Янівські міщани ще довго, ще в часі розмірного спокою несли з собою спустошене. Тамже після відходу козаків

з Галичини в першій половині грудня, з селянами з Підгайчик, Кобиволок, напали на двір в Довгім і пограбувавши спалили його. Шкода виносила до 8.000 зл. При тім помагали й місцеві селяни. В походах бере участь також янівський священник і був там не маловажною особою, певне старшиною.

Місточко Будзанів також прославилось. В Будзанові був укріплений замок, куди стягнула ся часть околичної шляхти, але після розбиття польського війська під Пилявцями покинула небезпечну захоронку, тікаючи далі на захід. Дехто таки полишив ся аби боронити нагромадженого тут у замку шляхотського і костельного добра, zostались особливо слуги. Тимчасом така сама доля стрінула сей замок, що й у Теревовлі. В сю сторону прийшли козаки, аби добувати замка. До них прилучились усі ті бунтівники, що спустошили костел в Янові. Замкові готові були боронитись, але все понсувала зрада. Помежи тою шляхтою, що була в замку, був також Українець-шляхтич Гаврило Семигиновський. Він почав умовляти замкових, аби піддали ся, обіцяючи їм, що їм і волос з голови не спаде. Сї дали себе намовити. Бунтівники опанувавши замок, одних поубивали, инших попродали татарам як худобу і все добро розграбили. Добича бунтівників була значна; як сам Замаховський рахує свою шкоду на 30,000 зл.

Міщани Хоросткова були вже в товаристві янівських міщан при нападї на костел, та будзанівський і янівський замок. Вони збунту-

вали ся 5. жовтня. З'організували ся подібно, як інші, завівши сотні, забили наперед кількох шляхтичів, відтак рушили в околицю. В Говиліві вдарили на двір, пограбували, добичу по часті (особливо худобу) поїли з козаками, по часті собі до дому забрали. Шкода доходила 7000 зл. Міщани з Хоросткова у змові з козаками спустошили господарську частину двора. Межи сими бунтівниками були три хоростківські священники.

Міщани з Т о в с т о г о (над Збручом) разом з міщанами з Сатанова пограбували двір в Ключіню і спалили з усіма будинками, стави понищили. Були тут два попи з Товстого. Один з міщан має титул сотника. Іншим разом міщане, получивши ся з селянами з Борок, Новосілки, Зеленої, Перкалця, спустошили всі добра Анни Злочевської так, що з доходів нічого не дісталось її. Глібівські селяни напали 9. жовтня на двір в Глібові, спалили, зробивши шкоди на 300 зл.

Міщани Струсова і селяни Варваринців, Різдяні і Дарахова зібравши ся разом, збройно робили походи навіть доволі далекі. Так напали на добра в Соснові і Соколові над Стрипою. Туди прийшли вони запрошені тамошніми селянами. Ціла ся громада селян ударила на оба двори, полишені панами. Пограбувала наперед замок в Соколові, інші будинки попалили, наробивши шкоди на 6,000 зл. Звідси ціла громада пійшла до Соснова і спустошила двір на шкоду 14,000 зл. Учасники находу з над Серету забрали головно

худобу. Учасниками сього походу були священники: двох з Варваринець, три з Різдвян, оден з Вертеб.

З інших місцевостей на північ від Тереволі згадаємо ще про селян з Товстолугів і Слобідки, званої Киправка. 5. жовтня слуги дідича з Варова, утікали з худобою в західні сторони Галичини, до Стрия; коли були в Товстолузї, згадані селяне розігнали слуг, а товар забрали собі. Було тут 95 волів, 45 коров, 60 ялівок, 33 телят і 300 овець. Косівські селяни 5. н.ст. жовтня напали на групу шляхти-втікачів. Деяких побили, одного забили. Двоє дітей умерло з нобоїв. Селяни з Вербовець і Ласковець ще перед загальним повстанем, 2. н. ст. жовтня, пустивши ся на розбій, забрали худобу дідича, коли його служба гнала з Бучача до Могильниці. Слуг порозганяли, одну служницю бучацьку Регіну, забили. Потім пійшли вони на Могильницю і там забрали дідичеві збіже. В Білім Поточї і Бичківцях селяне також зараз з самого початку жовтня попустошили двори. Забране добро по части зїли бунтівники з козаками, по части поховали по скритих місцях, думаючи при тім, що шляхта покинувши раз свої двори, більше до них не вернеть ся.

Про Бучач і Чортків знаємо небогато. Після розбитя польського війська під Плявцями Злочовська завезла своє добро в чортківський замок. Худобу, між тим 170 коней, загнала до Бучача. Тимчасом маетки зложені в Чорткові, дістали ся в руки збунтованих мі-

щан. Звідси пішли міщани і селяни аж до Бучача, де при помочи місцевих міщан забрали иншу частину маєтку Злочовскої. Селяни з Тлустого, Лисовець і Головчинець пограбували замок в Червоногороді. В сих сторонах була якась тіснійша організація бунтівників, бо оден селянин з Головчинець Дюк виступає з титулом полковника, инший з Лисовець зоветь ся осавулою. Поміж ними згадуєть ся також головчинецький піп. В поході на червоногородський замок згадують ся ще селяне з Торського. Оден із тих селян Петраш названий „ватагом” або полковником. Мешканці Шипівців і Шершинівців разом з иншими сусідами напали на село Іване і пограбували.

ПОКУТЄ.

На покутю Т о в м а ц ь к і перші почали нищити Г о л я к і в. Оден з бунтівників Василь Амброжик з Ж и в а ч о в а на розпитах у міській суді в Потоці так сказав про перші початки тутешних рухів: „В тім часі, коли були бунти в Покутському краю, не мало обірвало ся старших, а се: Крокіс з К у н а ш о в а, Литус з О б е р т и н а, Олекса Чевадька з О л е ш а, Яремко Попович з Т о в м а ч а. Сї, як сотники, зібравши не малі купи, добули палагицький замок, тих, що в нїм були позабивали, добро, як срібло й золото, гроші й одїж, і що лише там було, забрали”.

Нах.д на Палагичі зорганізували Товмач-

чани. Проводирями були: віїт Савка і лавники: Лавер Серафин, Андрей Воронський, Василь Славита, Кіндрат Козницький, Степка Цирукик. Вони зібрали селян того повіта і людей подальших околиць, узброїли ся і під коругвами, з музикою пішли на Палагичі. В поході брали ще унасть села: Озеряни з попом, Олеша з попом, Надоріжна з попом, Голиград і Долина з двома попами. До палагицького замка завіз був Трусколявський богато річній з товмацького костела, на вартість 2000 зл. усе те попало разом зі замком в руки бунтівників. В Палагичах зложила й инша шляхта свої річи. Сам Марціян Селецький з Обертина стратив тут 10.000 зл.

З Палагич повернула ціла города до Товмача. Наперед загорнула фільварок Трусколявського і все збіже згодувала своїм коням, чим панесли шкоди на 500 зл. За той час самі вдарили на місцевий костел і знищили до крихти, навіть вікна, вівтарі, амбони й т. и. порубали. Костел був обведений добрим парканом і його бунтівники розібрали та з сього матеріялу поставили вежу, аби могли лекше переймати Поляків. Свою злість проти католицтва довели до того, що не дозволили, аби перед містом на поли тамошнього хірурга стояла фігура. Хоч була посвячена, таки її розбили.

Про переслідуване Поляків в самім Товмачи знаємо ще те, що та сама кумпанія забила в лісі Петра Островского і спустошила його двір у Товмачи. З помежи Товмачан Яремко зоветь ся полковником, так само піп Василь з

Озерян, Максим Чевага і Олеші. Крім того подибуємо священників з Олеші, Грушки, Борзник і Надоріжної.

Незабаром уступили Товмачане свій провід кому іншому. На Покутю появився якийсь Семен Височан. Він визначався незвичайною енергією і організаторським талантом. До нього почали сходити сї околичні громади селян, так скоро коло нього утворилася армія бунтівників, а в ній було 15.000 чоловіка. Головний його табор стояв в Отинї. Навіть шляхтичі-Русини приходили і вступали в ряди його війська. Насамперед злучила ся з ним шляхта з Ісакова, як Матій Кнігиницький, Богдан Грабовецкий, оба з синами, Петро Березовский, Дмитро Татомир. За ними приставало до Височина багато іншої шляхти. Шляхта займала почесні місця у Височинім війську, вона старшувала, була полковниками. Височан, маючи велику громаду, почав провадити війну, руйнуючи шляхотські двори й замки. Найважнішим моментом Височана було добуте Пнівського замка, куди схоронило ся багато околичної шляхти. Замок добуто при помочи козаків, пограблено і зруйновано, так що від тоді вже лежить до нині у звалищах. Потім розпустив поодинокі відділи і сї нападали на двори, розбивали втікачів і т. ин.

Громаду товмацких міщан, провадив попович Яремко. Він провадив відділ поділений на сотні, з коругвами й музикою, по містах і селах, чинячи всюди спустошене, грабуючи і проливаючи кров шляхти й католиків. Сюди

прилучували ся звичайно селяни з Озерян, Олеші, Грушки, Бортник. Межи иншими напали вони на двір в Живачові і знищили до тла. Иншим разом виступають товмацкі міщани поруч дялятинського попа Андрея, добротівських міщан та селян із Ланчина, Красної, Пядники, Раковця. Вони всі розбили шляхтича Яблонського, що туди зайшов аж з білоцерковського повіта. В Красній стратив свого добра на 6,000 зл. Решта впала в руки підгайчицьких і кулачківських і ин. селян (на 2.500 зл.)

Ціла 15-тисячна громада Височина не могла все разом ходити так, як при здобуванню Пнівського замка. Де був який кріпленний замок, то його здобуто спільними силами, але опісля при нищеню поодиноких шляхотських дворів такий великий здвиг народу був би лише великою перепорою в скорій діяльності. Тому лише поодинокі групи селян і міщан, в різних сторонах нападають, палять і пустошать панські двори, костели і т. ин.

Руська шляхта, що пристала до Височина загадала між иншими похід на двір в Корневі. Забрано стадо, спустошили гумно, двір і на томість лишили купу попелу. Тасама українська шляхта в товаристві Височина навістила шляхотські двори в Грабівци.

Коло Обертини господарювала громада селян з Жукова, Бортник, містечка Камінок. Ватажком був жуківський піп і його син. Насамперед сей піп ходив на Богородчани з одною громадою, опісля прилучили ся до него

ще селяни з Буртиник і міщани з Камінок, і багато інших, і ще раз ударили на двір Курдвановського, спустошили його і спалили.

Буртиники у сій стороні звернули ся головно против обертинського замку. Цікава скарга на міщан і селян з Камінок: „Дня 18 жовтня — оповідає Селецький — збунтували ся наперед Камінчани. Війт Кушнір зі своїм сином, присяжний Дзога, Дмитро присяжний з сином, пін Кадьовський з двома зятями і багато інших зібрало ся з місточка і села Камінок і піднісши своєвільні, розбійницькі коругни, наперед пішли до замочку в Обертині, пограбували мої комори і добром поділили ся. Опісля вертали до Камінок, одні возами інші піхотою, з жінками й дітьми. В Обертині брали, що їм лише подобало ся. Повикопували з землі чотири скрині з моїми речами і їх порубано. Винорожнили дванадцять засіків з мукою, пшоном, горохом, пшеницею, солодом, житом, окрім того, що лежало на землі. Я втік від всього лише на кони, а жінка моя з дітьми колясою ледви втекла до Півва... Вкінци віхали в гумно з кінями, вигодували і порозкидали вівси, ячмені, горохи, плоть порозгороджували, дошки позабирали. На остаток, чого не могли забрати все те повиносили з комор та шь дхлїрів і у дворі спалили. Серед тих що ходили на обертинський замок згадують ся селяне з Жукотина, особливо Микола Горбачук, що сам забрав 120 овець Селецькому.

Околиця Городенки стояла також у повні бунту. В тім селі (Городенка була тоді

селом) був замок місцевого дідича Стржемовського. Він також упав в руки бунтівників і місцевих городенських селян, з Туглукова, Олешкова, Килюхова, Вікна, Димидча, Любковець, Чернятин, Задубровець і Ганьковець, також із заболотівських міщан. Добувши замка пограбували все добро, решту пустили з димом.

Міщани із Заболотова брали визначну участь в покутських бунгах. Здобуте заболотівського замка було мабуть їх ділом. При тім згадують ся навіть лисецкі міщани. В скарбі на них говорить ся, що йшли туди з великою силою народа з ріжких околиць, в товаристві козаків, з розвиртими кугвами як військо. З того можна догадуватись, що се була власне громада Височина. При грабованню замка звернено особливу увагу на зложене там оружје, особливо на гармати, що відтак брали з собою уживаючи до здобування замків і битв. Про визначну участь заболотівських міщан свідчить хоч би й се, що при поході на оден з міщан, Кравець зоветь ся полковником, Коваль підполковником, а Кушній хорунжим. Заболотівщани разом з селянами з Туглукова, Олешковець, Любковець, Димидча, Задубровець, Залужя, Семаковець, Перерова, Трійці, Підгайчик, Рожнева, Новоселиці, Соколова, Існаса напали між иншим на замки Яблоновских в Лючі і Добеславцях, добули пограбили і спалили. Посеред них були священники з Залужя, Семаковець, Перерова, Трійці, Рожнева. Сей останний — Ко-

ритко має навіть титул полковника. Подибуємо також сотників (Трепитка з Підгайчик), десятників (Калитчин з Перерова). Майже з кожного села виступає також отаман, війт, писар або т. ин.

Иншим разом заболотівські міщани і з Задубровець, Ганьковець, Чортівця, Підгайчик, Перерова спустошили замок в Печеніжині, наробивши шкоди на 40.000 злр.

Коломия була містом з значним числом чужинців і вона за цілий час додержала вірности Польщі. Коли туди прийшли козаки, деякі коломийські міщане покидали місто, утікаючи в Молдавію.

Селяни з Підгайчик і Турки подибують ся при наході на дім Мешковського в Турці. Скарга остатнього закидує їм, що вони довідавши ся про козацьку своєволю в місяци вересни (?) зібравши громаду инших селян, межи ними хлібичинського попа, вдарили в олівночи на двір Мешковського в Турці, кинули ся на нього, страшно покалічили, так що права рука пілком усхла, на лівій окрім ран утято ще два палці. Всьо що було в домі забрали, межи тим готівкою 300 зл. Опісля перейшли на гумно її позабирали усе збіже. Селяни в Лючі пограбували місцевий замок. Княждвірські селяне з своїм попом, селяни з Княждвірки, Товмачика, Івановець, напали на двір в Княждворі, і цілком попустошили. Ті самі забрали збіже в Іванівцях. Ключівські селяни з попом Онофрієм спустошили двір і поубивали декого зі служ-

би. Селяни із Сопова спалили двір в Текучі.

В околици Кутів, над Черемошем були безперечно бунти, хоч близших звісток про них не маємо. Сего додумуватись можна б хоч із того, що ще 1. н. ст. мая 1649 р. не було там повного спокою. Тоді то саме селяни з Тюдева напали в noci на дім фактора в Кутах, одного слугу убили і дім пограбували.

З помежи околць по сім боці Товмача, над Бистрицею, окрім вже згаданих, волосівські селяне разом з селянами з Слободи і Цуцилова, попустошили маєтности Бидловского, галицкого войского, межи тим дістались у їх руки річи иншої шляхти, що поносила до волосівського замка. Вони також разом з людьми з Цуцилова, Тисьменичан і Вороної спустошили наперед двірські маєтности в Цуцилові, опісля спалили двір і коршму в Лядзкім.

Селяне з Камінної, Веселиці, Гостова, Волосівської Слободи, Лядзкого, під проводом шляхтичів-Русинів, Андрія, Кикула — Березовских, „маючи змову з козаками і бунтівниками” напали на село Перерісль і там попустошили шляхотські двори. Міщани з Солотвини зібравши селян з Порогів, Лукви (Завоя), Яблониці забили Мартина Яблоновского, коли сей ховався по тамошних лісах зі страху перед козаками і бунтівниками. Селяни з Манастирчан, Крички, Порогів і Яблінки знищили ділком двір в Струсові. В Білих Ославах

тамошні мешканці разом з селянами Чорних Ослав і Солободи Росяної і багатьох інших спустошили двір Валеріяна Жардецького.

В скаргах на селян того часу дуже часто говорить ся про се, як бунтівники нищати Поляків мали надію, що їх дотеперішні пани вже більше не вернуть ся в їх сторони, і що вони самі тепер запанують. Однак по відході українських козаків з Галичини пани зачали вертати. Покутські бунтівники змагались проти того повороту всіма силами. Акцією для повздержання Поляків кермувала та руська шляхта, що прилучила ся до бунтівників, головно ся з Ісакова. Поляки могли вертати лише з лівого боку Дністра, головно тому, що західні сторони від Прута — Калушину Долинщину обійняли не менші бунти, як тут, і поворот шляхти міг бути лише під охороною війська, що могло приходити лише з сього боку Дністра. Отже ціла увага була звернена в той бік, аби не дати Полякам перейти через ріку. Наказано передівсім, аби забити кожного Поляка, де лише подибаєть ся, до того видано розказ, аби на всіх Дністрових перевозах повитягати пороми на правий беріг. Коло сих поромів поставлено сторожу, що мала під карою смерти день і ніч стерегти перевозів. Провідники бунтів що-день підїздили над ріку побачити, чи допильнують розказів. Усе те не помогло. Незабаром зблизив ся до Дністра адміністратор Потока Вульф з хоругвою війська і з шляхтою вигнанцями. Руська шляхта думала оборонятись і звела битву, але як вона

випала, сього на певно не знаємо. Мабуть бунтівників розбито і таким способом настав розмірний спокій. Про Височана гублять ся також відомости, він або пійшов з козаками, або утік у Волощину, куди багато пійшло бунтівників, або може вкінци його десь убито.

КАЛУЩИНА.

Народні рухи в Калушині (старо калуське, долиньське і частъ галицького) подібні до рухів Товмаччини. До повстаня прилучили ся всі стани руської суспільности, шляхта, духовенство, міщанство й селянство. Головний провід беруть в руки міщане та священники, як люди більш досвідні і впливові. Осередком руху був Калуш, а Калушчани стоять на чолі організації, в котрої склад входить майже вся селянська людність сих повітів.

В Рожнітові був укріплений замок, куди поховала ся околична шляхта разом з тим, що могла з собою забрати. Добувати того замка вибрала ся величезна громада бунтівників під проводом калуських міщан. До них прилучили ся селяне з Копанок під проводом Марка Лисовця, з Мостиск, Кадовбно-го під проводом князя Півторака, з Сівки, Пійла, Вістової, Підмихайля, Довгого, Тужилова, Берлогів, Новиці, Мислова, Рожнітова, Рівні, Каменя, Угринових обох, Ценяви, Льдзіна, Завоя, Грабівки під проводом свого

попа Князівського, Рисьнятого, Красного, Лецівки, Дуби, Рипного, Перегінська, Небилова, Слободи, Сливки, Ясеня, Липовці, Суходоли, Ілемя, Нягриня, Лолина, Ясенівця, Максимівки, Пшеничника, Новошина, Велдїжа, Грабова, Пацикова, Струтина, Лопянки, Райгорода й ин. Як бачимо тут злучили ся майже всі села Калуського і Долинського повіта в одну громаду, що доходила до трох або чотирох тисяч чоловіка. Та ціла громада, підійнявши коругви, збройно, з гарматами, гаківницями, кобилами і т. ин., наперед вдарила на двір в Топільську, пограбувала й спалила, далі знищили двір в Рівні і в Сваричові і пішли на рожнітівський замок. Зібрана там шляхта покинула замок, полишивши всі богацтва „самі тільки з душами, жінками і дітьми, на конях, бо возами було трудно”. Селяне впали до замка і забрали все до чиста. Потім пігнали далі за втікаючими в гори. У дві милі від Рожнітова в Велдїжу догнали їх. Була тоді ніч. Бунтівники счинили страшний крик і кинули ся на шляхту. Сї думали, що се Татари і піїшли в розтіч, покинувши все, що тільки мали з собою. Богато поубивано, інші на конях або піхотою утікали лісами. Тіла убитих покинено псам і вовкам. Богато було поранених. Розбивши шляхту вертала ціла громада в тріумфі, а по дорозі відлучували ся поодинокі групи, відходячи домів з доблечею. При тім ще такі відділи грабували по дорозі. Так кадовбенські селяни, цід проводом

свогого князя Кореня, повертаючи з того походу, спалили двір в Креховичах, стада — 66 коней і худоби 86 забрали. При тім покарали ще креховецьких селян за те, що не прилучили ся до них.

Два тижні опісля злучила ся знов ціла громада до походу на Долину. Кадовблянські селяни відвідали ще раз Креховичі, взяли ще останки з майна Попятовского, знищили млин, Жида коршмара побили, його дітей двоє забили і грошій 170 зл. забрали. Тим разом спалили також двір долиньського підстарости в Креховичах. Його піддані хотіли боронити панського добра, але їх розігнано, двірських слуг побито одних на смерть, інших полишено за неживих. При сім наході в Креховичах мали участь також дрібні руські шляхтичі з того села — Креховецькі. Тут було одно дивне: коли не вільні піддані якимсь способом були прихильні дворови, то сі гербовні, свобідні люди помагають бунтівникам в грабованю. Такий самий виглядав похід иншої дрібної руської шляхти — Витвицких на солянні жупи на передмістю в Долині.

Нахід Кадовблянців на Креховичі повторив ся з тої причини, що саме тепер вибиратась ціла та велика громада, що перше спустишила замок у Рожнітові, на Долину. По дорозі навістили ще двір в Брошневі.

Прийшовши до міста, наперед пограбовано костел св. Анни опісля кинули ся на Поляків і Жидів, забираючи їм увесь добуток. Переслідувані утікали, аби схоронитись у лісах.

Богато Жидів втікло аж в гірську закутину до Суходола. Одначе бунтівники пішли й туди і забили 46. Подібні походи сеї великої громади селян повторювались в місяцях жовтні, падолисті і грудні. За сей час могли вони обчистити оба повіти цілком. Певно-ж, що не всюди ходили всі разом, але в міру потреби розділювалися і злучувалися знову. В оповіджених випадках годі доглянути, хто був головним проводиром цілої громади.

Скарги на першій місци кладуть звичайно калуських міщан, а з посеред тих найчастійше священника Дунця. За те при богатях інших подіях висуває ся на першій пляні особа священника Іван з Грабівки. Скарги зовуть його головним проводирем.

Ся громада калуських бунтівників мала також зносини з покутськими бунтівниками, бо при здобуваню замка в Студінці добирали собі товариства з під Пнівя. Сей напад на Студінку зробили калуські міщане при помочи селян з Пійла, Довгого, Сівки, Копанок, Кадовбного, Грабівки, Підмихайля, Берлогів, Камєня, Льдзїня, Угнова, Новиці. Ті самі міщани й селяни знищили до нащадку замок в Переганську, забравши все, що в нїм було. У вересни Калушани навели селян на двір в Котятичах і пограбивши, спалили. Поміж учасникави сего сего походу згадує ся попадає Пісочничка з Довгого, як одна з головних осіб.

З тих подій, де головно виступає Іван піп з Грабівки, до найважнійших належить нахід на замок у Бережниці. В склад громади

входили селяне: з Грабівки, Лукви (Зав'я), Рипянки, Вістової, Старого Угринова під проводом попа Лички, Підмихайля, Майдана, Загіря, Копанок, окрім того священник Іван Малишкович і селяне з Вищого Угринова. До них прилучила ся ще руська шляхта з Бережниць з тамошніми селянами. У великій силі, збройно напали на Бережницю. В замку впали в їх руки всі сховані там річи, особливо різне оружє, як порох, ладунки, кулі, рушницї й т. ин. Деяка частина селян мабуть намагалась боронити замка, бо їм відобрано вісім рушниць. Ввінци підпалили замок. Пан післав був ще завчасу конї до Ясеня і там поручив своїм підданам стерегти їх. Тимчасом угринівський пін Малишкович зібрав у друге громаду людей і забрав сі конї. Коло 11 падолиста священник Іван з Грабівки попровадив селян на двір у Зборі і знищив його. Коло 2 грудня він з селянами з Пійла, Довгої, Мостиск, Копанок і Кадовбної нищив шляхотські двори в Голинї і Сівци. В Тужилові селяне з Берліг і Довгого з попом Стефаном, зібрали більшу громаду з сусідних сіл і вже тоді, коли козаки уступили з Калуша, напали на двір в Тужилові. Пан з родиною утік, а селяни спалили і ограбити двір.

Про самий Г а л и ч не знаємо нічого, окрім того, що се місто значно знищене і при тім потерпіли тамошні судові книги, але як поводились галицькі Українці, того не знаємо. З помежи сіл на захід від Галича згадують ся: К о д о д і ї в, Д о в г о в а (Должна?), С е р е д н я,

Нижня, Довга, Лука. Селяне сих місцевостей напали в часі коло 1. падолиста на двір в Колодієві, пограбували навіть двері, вікна і столи порубали.

З Колодієва пішли до Луки, де в замку околична шляхта переховувала свої річи. Усе що було в замку впало в їх руки. Тут головним проводирем виступає Іван Мельник з Колодієва; з ним Іванашка з Довгої, Тимофея, його двох синів та брата з Нижньої Довгової. Селяни з Темеровець і Медної, разом з своїми священиками убили шляхтича Бельського, котрий блукав по лісах разом з иншою шляхтою.

З инших сіл над Дністром є деякі звістки про Луку і Цвїтову. З Підгаєць утікали Жиди, спасаючи себе самих і кушецькі товари. В Луці пристанули вони відпочати на полудне й попасти змучених коней. Селяни побачивши набиті вози, дали знати до Цвїтової. Тут велено їм платити якесь мито, втікачі дали, що бажано, але селяне все ще видумували перепони, щоб задержати Жидів до ночі. Сї догадались, що з того може вийти, тож післали тайком двох з помежи себе по якогось шляхтича Ленчевського, просячи помочи аби могли перейти за село. Сей заспокоїв їх і не радив пускатись у дорогу, лише переночувати в селі. Жиди послухали і ночували посеред села. Тимчасом перед розсвїтом збудив їх великий зрив селян, що в великій громаді, тишних і околичних, напали на них, одних по-забивали, инших покалічили тяжко, вози по-

розбирали і все добро у великій кількості пограбували. А тепер надїхав сей опікун Ленчевський, почав ганьбити селян, що розбивають подорожних людей, навіть силою відобрав частину здобичі. Селяни порозходились, Жиди просили Ленчевського віддати їм відбиті річи, але він нагнав їх з нічим. Усе те було ще перед приходом козаків. У Цвїтовій пограбували иншим разом селяне, особливо з Горинього, Довгого, двір і забрали худобу, що пан пригнав був сюда аж з Деренівки. В Войнилові пан з Дуброви переховував дещо з своїх річей у руського священника Корчака. За згодою сего господаря міщани рознесли шляхотське добро до чиста. Селяни з Дуброви ще з початком жовтня спалили двір вартости 500 зл. забравши все до чиста.

Межи поодинокими подїями згадаємо ще про те, як хотинські селяне пограбували Юрія Зарембу. Він утікав з родиною з Волосова до болехівського замка і коли вечером переїздив коло Хотина, селяни напали на нього, а він почувши стрїляне, покинув вози і утік з родиною.

Посеред громади селян і міщан Калуського повіта бачили ми вже людей Долинського староства і найбільше їх виступає підчас походу на Рожнітівський замок. В походї на Долину бачимо також села: Струтин, Лопянку, Липовицю, Суходїл, Новоселицю, Тростянець, і Турю. З помежи тих, що здоганяли в Суходолї долиньського підстаросту Яшовського та долиньських Жидів, згадують ся селяне зі Стру-

тина, Лопянки, Грабова Ілемя. Суходола, Липовиці, Надієва, Ракової. Вони розбили кондукт Яшовського і побили кільканайцять долиньських Жидів.

ЖИДАЧІВ-СТРИЙ-ДРОГОБИЧ.

Народний рух в західній частині правого берега Дністра, обіймаючий повіти Жидачів, Стрий і Дрогобич не мав ані сили, ані сеї громадської організації, що в Калушчині та Товмаччині.

В самім Жидачеві руські міщане збунтувалися під проводом пона Ілька від св. Миколи, напали на замок, пограбували зложене тут шляхотське майно та взагалі наробили чимало шкоди. Так само зробили у себе журавенські міщани. Вони виступають під проводом свого попа і міщанина Свиста в походах по околиці. Бачимо їх в товаристві селян із М л и н с к, Л ю б о ш і й н и. Околична шляхта схоронила ся до замка в Руді. Селяне з Любші з смухівськими людьми напали на двір в Смухові та пограбували його. Хлопи з сіл: Б у к о в и н а, В и к с и ч і (?), М о л о т і в, Д и м и д і в. напали й пограбували пана в Бережниці.

Коли держівський дідич Ян Гадліньський переховував ся в стрийськім замку від козаків, селяне з Київця зібрали ся в кількадесять чоловіка, вчасти на конях, вчасти піхотою впали серед страшного крику: галай! галай! до Держова. Люди, почувши який крик, попере-

страшували ся й поутікали, хто з чим міг, до ліса. Київецькі селяни кинули ся по хатах, по-забирали, що лише найшли догідного, далі пігнали в погоню за селянами. Дігнали їх і змусили покинути й останки свого добра. При тім так перестрашили одну селянку, жінку Івана Мельника, що вона розпрощалась із тим світом. Опісля повернули до села, вдарили на двір, службу порозгагяли і пограбували усе до чиста. Повертаючи позабирали з поля селянську і двірську худобу, навіть знищили понівеську пасіку під лісом.

Коли козакі були в околицях Сунятич. то оден сулятицький селянин гостив у себе козаків цілий тиждень. Він попровадив селян на двір і пограбував до нащаду. Межи добичею було й 13 свиний, котрі зараз порізано на бенкет. Иншим разом сулятицькі селяне, полунивши ся з сусідами з Б а л и ч пограбували майно Даниловича в Сулятичах. Посеред Баличан бачимо також їх священника. Вони ще в грудни по відході козаків напали на Яна Цекліньско-го, самого піймали, звязали, били й покинули за неживого, худобу його забрали собі. Посеред бунтівників бачимо також шляхтичів-Русинів Витницьких з Витниці.

В Дрогобичи, котрий приготовив ся до оборони, було багато Русинів. Вони післали кількох з поміж себе до козаків, заохочуючи їх на Дрогобич. Був се козацький відділ, що повертав не далеко Дрогобича. з гір. Русини позносили усї свої річи до церкви, не кажучи нічого католикам і Жилам. Коли козакі підій-

шли під саме місто, міщани на валах почали до них стріляти. Тоді Русини стали кричати: „Не стріляйте бо погубите себе і нас!“ і почали утікати до своєї церкви окруженої муром і валом, позябивавши з собою стрільби й инше оружє. На решту міщан унаві страх і кинули ся також тікати. Козаки увійшли без перешкоди у місто, вдарили на костел і спустошили його, забравши зложені тут шляхотські депозити. Козаки полишили ся довший час в місті. Дрогобицький священник Чернохреский і міщани Росолович та Березович гостили два тижні в своїх домах козацьку старшину. Вже як козаки полишили місто, прийшла військова поміч від Стрия. Тоді міщани Русини пустились по околичних селах з агітацією, аби селяни йшли відбирати місто. Зібрали дві тисячі селян, і вдарили знову на Дрогобич, добули і зчинили різню. Борба між Русинами а Поляками в Дрогобичи має сильний релігійно-національний характер. Суспільна організація, єдність і солідарність ставлять дрогобицьких Русинів на однім з найперших місць межі народними рухами 1648 р. в Галичині.

Властителька Крилиці (коло Медич), скаржила ся на селян, „що вони в падолисті, заманені своєю волею козаків, покладаючи на них надію, кинули ся до бунтів, учинивши змову і спільну нараду, напали оружно в ночі на двір“. Пані зі страху ще перед тим була виїхала, а селянам казала загнати худобу до Стрия. Селяни не то що не послушали єї, худоби не відогнали, лише видали козакам і Та-

гарам, до того пограбували весь маєток і спалили двір. В Східниці ціла громада вдарила на замок. Добули позаконювані скрині, лише голі стіни полишили, двір підпалили, з гумна вивезли все збіже.

ПІДГАЙЦІ-РОГАТИН-КОМАРНО.

Про підгаєцьких міщан знаємо не багато, але і се доказує їх постійну участь в рухах. Підгаєцькі Жиди завчасу утікли за Дністер, боячи ся Українців. Коли польська шляхта покинула Будзанив, міщане розбивали і грабували. Один пан Замеховський чинив стадо своїх коней у Польщу але Підгаєчане силою забрали їх для себе. Деякі його річи були переховані у підгаєцького міщанина Северичина. Сї річи дістали ся в руки бунтівників. Перед вів сам підгаєцький вїйт Більдага. Селяни Губина і Бедриховець ходили по околиці ватагами і розбивали панів Селяни з Семяковець і Медики напали на двір в Медусї. Знищили пасїку, пограбували і спалили двір, зруйнували солодовню, а ліси і гаї повитинали. Селяни Долішної Липиці брали живу участь в бунтах цілу осїнь. Коли дїдич в Серниках покинув свій замок, виїхав з возами, жінками, дїтьми й худобою далї на захід, а в замку полишив лише слуг, що мали обороняти полишене майно. Згадані селяне прийшли тоді громадно до замку, заявляючи охоту боронити його від Татар. Слуги впустили їх, і господа-

рювали тут вісім тижнів. За той час рознесли вони все, що лише полишив дідич, збіже і сіно згодували своїми кіньми, а ліс спустошили.

На замок міста Журова напали селяне з Явча, Васючина і Воскресинець (коло Рогатина) разом із іншими сусідами і пограбували його. З першого села виступає та-тож при тім священник Василь. Люди з Уїзда під проводом свого попа, з Юнашкова та-кож із своїм священником, разом із селянами з Куничок (Кунич) і Горішних Сернок ще з самого початку селянських бунтів спустошили панську маєтність в Обельниці.

Міщани Рогатина, Підкаменя і Кнігниччинці чинили найдалші походи з помежи всіх бунтівницьких громад Галицької Русн. Перед водив Рогатин. Тамошні міщани стають уряди бунтівників і з приходом козаків до міста. Козаки скинули дотеперішню міську управу і завели нову, поставивши від себе головою міста Кучаровича чи Кучаровського, і від тепер він провадить у всіх справах. Міщане й люде з передмістя Бабини, напали на латинський костел св. Миколая 6 н. ст. жовтня, порозбивали двері й замки, пограбували до чиста, порозкидали й поганьбили реліквії, навіть підлогу повиривали і т. ин., вкінці до середини понатаскували трупів, навіть таких, що релігійний ритуал забороняє їх ховати. Шкоду костела раховано опісля на 30.000 зл. Потім кинули ся на доми, де жили монахи, і з вісьмох їх полишили тільки голі стіни, бо навіть забрали двері й вікна. При сім кляшторі

була й школа, і її спустошено разом із домами, де жили учитель, органіст і інші костельні слуги. В домі пароха кс. Хризостома Янецкого забрали між иншим богату бібліотеку, образи і т. ин., наробивши школи на 10.000 зл. Вкінци зруйнували бровар кляштора. — взагалі не зосталось цілого зрука для них. В походах по околиці лучили ся рогатинські міщане з иншими громадами, мали вони також участь у наході на двір в Середних Сернках. Вони ходили також у Підкамінь і там при помочи тамошних міщан пограбували замок.

Підкаменчане виступають звичайно лише разом з рогатинськими, а також кнігиницькими. Вони ще 23 серпня напали на трох шляхтичів, що туди переходили до Львова; побили їх тяжко, гроші забрали і притім погрожувались „не жити тепер ані одного Ляха на світі”. Після серпня бачимо їх помежи першими бунтівниками на лівім боці Дністра. над ними запановують якийсь час два укр. шляхтичі з Новоселець: Струтинський і Мединський. Вони оба навели громаду, зложену з Кнігиничан і селян з Новоселець і бопольску шляхту. Було до 200 чоловіка. Були два походи сеї громади на Новоселиці. Наперед пограбували шляхотські двори. В ночи з неділі на понеділок, вдарили на двір Себастьяна Новосельського. Він спокійно спав у тій хвилі. Вийняли його з постелі і почали сильно бити. Коли думали, що вже не живий, покинули його. Тоді Струтинський, побачивши, що побитий міг би ще віджити, крикнув: „Панове

отамани! ви тільки подразнили того чоловіка на свою голову! Се Лях і був жовніром, богато він нашої і вашої Русі позабивав!" На сей поклик позбігались назад бунтівники, впади до хати, виволікли на подвіре і тут йому відтяли голову. Тоді ще Струтинський і Мединський почав намовляти товаришів, аби тіла не ховати, кажучи, що нехай се тіло їдять пси і свині. Опісля ще виволікли жінку Новосельського, збили сильно і потім почали грабувати двір.

Кнігиницькі міщани разом із селянами з Загіря ходили на Ходоростав (Ходорів). Вдарили на костел, і здобувши пограбували до чиста. Вкінці пустили ціле місто з димом. Коли після того ходили ще по околиці, знищили став у Добровлянах вартости 5.000 зл. і забрали збіже.

Відхід козаків з Гиличини не спинив відразу руських бунтів. Міщани й селяни боронили ся ще проти повороту шляхти, скоро почала стягати ся до своїх спустошених дібр. Арендатор Боринич Ржечицкий повернув з иншою шляхтою 6 грудня. Як лише запала ніч, з'явила ся велика громада бунтівників. Були там кнігиницькі міщани під проводом свого священника Федора, селяне з Острова зі священником, так само з Горо дища, селяни з Ляшок і Молодиньча. До них прилучили ся всі бориницькі селяни з попом. Опівночи вдарили всі на двір. Ржечицкий утік з двора і піхотою почав утікати до Берездовець. Бунтівники пігнали за ним. В Берездівцях

був замок розвалений тепер бунтівниками і в розвалинах того замку схоронив ся він. Але його тут відшукали і вбили, забравши від нього 1.500 зл. а опісля повернувши ще раз до Коринич. докінчили спустошіня. Тиждень пізнійше подібно сталось у Роздолі, при тім мали участь окрім згаданих міщан і селян ще й міщани з Рогатина й Підкаменя. Тоді повертала шляхта й польське духовенство зі Львова в свої околиці, також роздільські міщани-католики і Жиди з Комарна, де видержали козацькі напади. Прийшовши до Роздола, поносили весь свій маєток до католицького костела Кармелітів, що був обведений муром разом із замком. Тимчасом несподіваний напад бунтівників збавив утікачів і того добра, що везено до Львова й Комарна.

Таку саму політику, не допускати до повороту шляхти, провадили й селяни з Молодиньча й Голешова. Коли Личковський повернув при кінці листопада, селяне 29 листопада, вночі з неділі на понеділок, взявши в руки кії, коси й т. ин., вдарили на двір, вирубили двері, хочачи піймати ворога. Личковський утік на гору, деякі полізли за ним, інші обступили довкола хату, аби куда дахом не втік, вкінці скинено його з гори на сїни, січено ножами, стріляно до нього, аж Богу духа віддав. При тім пограбовано весь добуток Личковського. Ті самі разом із Голешівцями й іншими бунтівниками вже під зиму 14 грудня напали опівночі на двір в Млинськах, убили управителя маєтку, бо пана не було. Маєток

пограбовано.

Селяни Вербіжа, Гонятич, Черкас та Кагуєва, піддані львівської латинської капітули, зараз після відходу козаків і Татарів пограбили й спалили двір в Вербіжи. Шкоду рахував собі посесор на 7000 зл.

Одно лише Комарно в сих сторонах видержало непорушно серед цілого замішання. Тут був доволі сильний замок і міські укріплення, то-ж полковник Головацкий даремно його добував по відході козаків з під Замостя. До Комарна стягалась також околична шляхта, міщани-Поляки й Жиди з інших міст, навіть із Роздолу, і тут безпечно перебули грізну хуртовину, хибз ще декому при повороті до рідних місць прийшлося більше або менше потерпіти від бунтівників.

Положене далше на захід село Чайковичі було переважно заняте дрібною ходачковою шляхтою. Вона також грабувала більші шляхотські маєтності. Коли вже козаків не було в Галичині, вони напали 11 грудня на двір в Чайковичах і пограбували його, забравши головно все збіже.

ЛЬВІВ-ЗБОРІВ-КАМІНКА.

Українські міщани Львова і селянство в околиці Львова не взяли участі в борбі против Польщі, навіть тогди, коли Хмельницький стояв під Львовом. Причиною було здаєсь се, що у Львові і в околиці було більше поляків

і ин. чужигців, ніж Українців. Про бунти селян на схід і північ від Львова також не переказує нам історія, бо се був як раз шлях, котрим під Львовом йшло українське козацтво. Селянство зіллялось тут з козацькими ватагами і тому вісти про самостійну акцію селян в сих сторонах дуже скупі.

Перед теребовельський суд приведено зборівського міщанина Турчиняка, обжалованого паном Людзіцким, що Турчиняк напав з товаришами його транспорт і забрав все добро з 20 кіньми. Суд віддав Турчиняка на тортури, три рази, як веліло право, тягнуто його, до того понад припис права печено його вогнем. Зібравши поодинокі його зізнання, дістанемо такий образок: Зборівські міщани пограбували наперед костел. Опісля зробили з костельної хоругви — воєнну і так ходили на дальші походи. Одно з найперших їх діл було власне розбите Людзіцкого. Між ними були також люди з Сатанова і міщани з Озїрни. Вони пограбували також костел в Поморянах і Дунаєві. Головно були ласі на дорозі одіне та костельне золото й срібло. Пограбоване добро приносили до дому й закопували в землю. В одного зборівського міщанина, Андрушкового була закопана скриня на гумні з одінем і костельним сріблом, інші річи були сховані в стайні під помостом. У Турчинякового батька закопано під приспою одіне, инше в стайні. Ко закам дістались також всі коні Людзіцкого з під Плавчи і з Унева, коли вони переходили через Зборів з сином Хельницького, Тимошем.

Окрім того дали йому міщани поклону десять битих талярів. По тих признанях суд присудив, „аби Турчиняка według prawa i wydalasku marduch spaleno na ogni, odnache аби йому втяти наперед праву руку, що нею брав святощі і прибито на публичний вигляд”. Остаточно змінено спосіб смерті, „за милосердем суду і вставленем богатых чесних людей” стяти його мечем і голову вбито на пали.

Глинські міщани помогли козакам здобути женівський замок. Вони мали порозумітись з козаками, кінними й піхотними і напали на замок, куди поховалось багато шляхти. Замок здобули, пійманих — одних забили, інших запродали „дуже дешево” у неволю Татарам, усе реште розграбували, замок сам спалили і зрівнали з землею. Між сими бунтівниками згадується священник, намісник і його дякон.

Про Гологори знаємо лише те, що міщани послали до Хмельницького, аби приходивчим скорше увільнити їх від „тиранства” Поляків. З помежи сіл визначились журавницькі селяни. Вони грабували, пустошили та нищили добра і дома шляхти, підпалювали, а підчас походу козаків прилучили ся до них. Вони знищили красний рибний став, вибрали усі риби, котрі їли і продавали. Опісля напали на бровар, що до половини спалений остав ся по козаках, спалили до ґрунту, забравши усе, що полишилось по козаках і Татарах, як прим. пасіку. Вижнянський польський ксьондз заховав від бунтівників деякі свої річи у став. Гро-

мада довідавши ся про се, спустошила став, одначе великих скарбів не знайшла, лише кілька кітлів і дещо иншого менше вартного.

Про Струмілову Камінку знаємо лиш се, що там міщани збунтували ся, що побито католиків, помордовано священників, здоптано костельні святощі. Військо, що тудя переходило, проводирів бунту піймало. Їх відослано до львівського суду, де їх вбито на палях. Селяни з Милятина, коли побачили, що шляхта повертає Милятином до своїх спустошених домів, почали в селі визивати їх, насміхати ся, а коли сі вийшли за село пігнали за ними і гнали їх аж до села Безбородів, за сим селом напали на них з стрільбами, з косами і иншим оружем, старого Поповского побили і думаючи, що не живий, покинули обдерши, сина його Станіслава кудись забрали, що її сліду по нїм не осталося, мабуть у Бузі втопили, як пізнійше говорено, доньку Тересу Сохацьку, що утікала тростиною і хашами понад Бугом дігнали й обдерли з одіня і усе добро забрали. Те саме зробили й з иншою шляхтою.

СОКАЛЬ — БЕЛЗ — РУСЬКА РАВА — БЕЛЗЕЦЬ.

Північно-східні околиці Галичини були під впливом народних рухів Волині, тож тут найперше проявили ся громадні рухи. Сїмецькі селяни вже 2 вересня розбивають втікачів із Луцка, зрештою сей виступ їх не був перший; подібним промислом бавились вони ще перед

тим. В тім самім часі збуитували ся селяни були зі Скоморохів, Чилеж, Ільковичів, Потуриці і Завишії ввійшли в порозуміне з сокальськими міщанами, і разом вдарили на сокальській костел пограбували його, домн ксьондзів, школу й інші будинки знищили.

Селяни зі Шпиклосів підчас походу козаків під Замоць вдарили на двір в Первятичах і спустошили його. Маєтність в Ляшках спустошили тамошні люди та бунтівники з Тартакова, Тартаківця, Рогалина, Колпитова і ин. Селяне з Васильковець (Василева) і Конотопів пограбували маєтність Суходольского з Жухова. У Шмиткові знов господарювали селяне з Мошкова, Савчина, Завишії. Вони вдарили на Шмитків, спустошили цілу маєтність: гумно, став, дві саджавки, пасіку й т. ин. Тамошні селяне Русини помагали в грабованю. Як козаки підійшли близше, вони наводили їх на перестрашених, похованих селян-Поляків, мучили їх, обдирали, майно їх забирали для себе. Подібно ще перед приходом козаків селяне з Городилович і Ульгівка (Ульвівка?) поспішили ся забрати збіже і понавозити до себе, решта попала в руки козаків, так що полишили ся лише купи попелу. В Сулимові селяне обчистили цілковито двір, головно забираючи збіже, опісля домову і господарську обставину. Межи тими селянами згадують ся дві жінки вдови. В околицях Угнова селяни з Річиці займають ся грабовачем і паленем шляхотських дворів. Разом із Шлятинськими селянами знищили до нащадку двір з Зерниках.

Селяни Острова і Боратина ще перед приходом козаків забрали те, що дідичка полишила, втікаючи в безпечні місця. Стоянські міщани та селяни з Радванець і Радванецької Волі, Корчина, Розджалова, Яструбич пограбували двір у Гологолові. Добротворські міщани напали на Жидів, коли вони утікали з міста до Белза. Дігнали їх коло Сльця і позабивали. Міщани й селяни з Немилова, Щурович, Кушикова, Хмільна і інші напали на двір в Ператині, спустошили його і спалили. Хмільнянські селяне розбили в своїм селі 19 жовтня пана, при тім усмертили двоє його дітей. По відході козаків з околиці Рави, околичні селяне, особливо з Гребенного (Гребенова), вдарили на равський костел і спустошили його, навіть позабирали органіві труби. Ті самі селяни з Гребенова лучили ся також нераз зі селянами з Верхрати, Пруся, та міщанами з Потелича. Вони вирубали панський ліс в Селисках.

Верхратські селяне показали свою бунтівничість на равських міщанах, що утікали перед козаками, з міста в Польщу. Коли утікачі прийшли до Верхрати, то селяни кинули ся на них, одних поубивали, інших тяжко покалічили і забрали все, що лише було на возах, трупи потопили й позакопували кудись. Подібно сталось в Потеличу. Тут почин дали місцеві міщане під проводом двох своїх попів Івася і Ілька Процика. Вони знищили костел і парохіяльні будинки. Сей напад на костел мабуть став ся тоді, коли козаки прийшли туди. Міщане мабуть получили ся з козаками в да-

льшим поході. Разом ходили вони на Руду, де був замок, що боронила околична шляхта. Здобувши його, чирізали багато шляхти й кинули ся грабувати. Козаки забирали що дорожні річи, золото, срібло й т. ин., місцеві бунтівники брали більше господарські річи, худобу, свині, також і оружє. При тім лаході на Руду бачимо місцевих людей і селян з Камінки під проводом Шаркова і двох священників. Коли вже козаки відійшли до Замостя прийшли каменецькі селяни до Руди й разом з тамошніми селянами знищили двір, забрали збіже, понищили стави і т. ин.

Двір у Руді знищили селяни з Лукавця з Щуткова однаке непевно, чи се було в тій самій Руді, де був замок, чи в сусідній. Головна акція бунтівників північної сторони Галичини зійшла ся в околици Нароля, Белзця і Липська. Тут бачимо великі громади; їх напади не обмежують ся лише на панських дворах, вони добувають не тільки замків, але й міст. Найважніше було здобуте міста Липська, переважно залюдненого Жидами й Поляками. На Липсько ходили села: Жиравці, Любича, Верхрата, Тенетиска, Любеля, Брусно, Крупець преорско, Жухів. — Всіх бунтівників було тут до 2.000. Вони ще перед приходом козаків, бо 2 жовтня ударили на Липсько. Побіч мешканців там зібралось було також не мало інших втікачів від козаків. Вони хотіли боронити ся але бунтівники відступили прохи від міста, обступили його довкола, так що коли який хотів утікати, попадав в їх руки, тратив жите

і майно. Так облягали вони місто, доки не наблизились козаки. Коли сі прийшли, сполучився оден відділ з селянською громадою, разом перейшли мійський рів і пал і справили різню, не розбираючи нікого. На останку ціле місто підпалили. Тут згоріло самих осад 235, винниць 50. Забито понад 1000 людей, значить, ціле місто вирізано. Імена забитих самі польські, тож зрозуміла жорстокість бунтівників. Та сама громада спалила село Липе, заселене самими Поляками, шістьмавши значну їх часть. Тут був замок; його взяли і вирізали кого тут лише найшли. Звідси пішли на Белзець, спалили двір, навіть десять селянських хат: всі вони належали до мазурських переселенців. Поміж Жидами не робили різниці, чи вони свої чи захожі.

Серед селян, що ходили на Липсько, зустрічаємо чонів з Брусна, Верхрати, Тенетиск.

Хоч козаки покинули сі околиці, бунтівники таки не перестали ходити по дворах і нищити шляхотські маєтності, найбільше те, що полишилось по козаках. Так селяни з Верхрати, Брусна, Крупця, Лосинця, Жиравець (Журавець) і Мазилів перешукували ще знищені козаками міста й села, як Фльорянів, Нароль, Кадовбища, Хиже й ин., і там забирали полишену худобу, збіже і господарські річи. Верхратські, пруські й тенетинські селяни забрали в тім часі 120 коний Росцішевського з Гребенного. Селяни з Заміхова, Пши, Пшанської Влі, Рожанця, Рожанецької Волі, Бабиц, Лукової напали, спустошили і спалили двір Коморов-

ского, при тім забили двох його слуг шляхтичів. Селяни в Тарнавіці наробили шкоди Зерніцкому. Селяни із Жухова напали на двір в Пискоровичах, пограбували й спалили, забрали худобу і збіжжя, Жида орнадаря забили і забрали 500 зл. Вартість самого двора оцінили на 30.000 зл. Селяни зі Зволі і міщани з Горая під проводом шляхтича Івашковича розбили Жидів, що втікали з Лиська. Юрівські мешканці під проводом свого попа з більшою громадою бунтівників пограбували і спалили костел у селі Городку (в Росії).

ВІД ГОРОДКА ДО ПЕРЕМИШЛЯ.

Після відходу Козаків з під Замостя прибув полковник Капуста добувати Городка. Руські міщане почали з ним умовлятись, аби цілком міста не добував і дали йому певну суму грошей, здираючи їх головно з Поляків. Місто полинилось неушкоджене, добуто лише замок і знищено усе, що там було. Селяни з Дроздович, Мальчич і Каменобродів, що під проводом своїх священників спустошили двір в Дроздовичах, полишенні паном на попа Антона. Тимчасом сей ніп перший попровадив селян на сю поживу. Янівські міщане виступають в товаристві селян. Так прим. 20 квітня 1649 р. вніс Космідер дідич певної часті Яніск скаргу на попа з Яніск, що проводив ватазі зложеній з селян з Яніск, Лозчни, міщан з Янова і Крехова Вони „як схизматики, вороги

народу шляхотського, польського і св. кат. віри" після підступу козаків і Татар, маючи велику ненависть до дідича, забрали йому увесь добуток, як худобу і збіжжя. Худобу по часті попродали, по часті порізали. Крехівський піи просив Хмельницького прийти в гості до Крехова. Русини в Яворові збунтувалися ще перед приходом козаків. Вдарили на костел, позабирали всі річч, і знищили дім пароха. Онісєві пішли на замок, де було зложено багато шляхотського добра, добули й пограбили. Справивши ся в місті, перейшли Яворів на околицю. Вдарили на замок у Краківці і знищили його. Подібно чинили з дворами в Коханівці, Гнилицях, Порудні й ин. Всюди забирали воєнні прилади, знаки, поживу, збіжжя, самого сїня перевезено на 660 возах до Яворова. Ліси вирубувано, так що перевезено дров на 20.000 возів. Дідичка Хотинця скаржила ся на міщан з Краківця, межитими й на молодого пона, селян і попа з Передвіря, Морянець і Коханівки. Грушова, як гакож на селян з самого Хотинця, що вони напали на її двір. і там довгий час перебуваючи й гуляючи зруйнували двірські будинки, товар забрали, одно порізали й поїли, инше забрали домів, в тім багато хатнього, золота, срібла, одїня й т. ин. Потім пішли всі до села Ручович (Ручельниць?) і там спалили двір.

По сїм бої Сяца козацькі походи майже цілком не доторкнули околиць Ярославя, тож бунти селян не були тут загальні, лише провлялись де-не-де. Перемиська земля була зай-

нята і спустошена аж до Сяну, з виїмкою полуднево-західного кута, коло Добромиля й Бірчі. Але про селянські бунти тут не знаємо багато, вони мусіли бути значно слабші, як в інших околицях. Про саме місто Мостиска знаємо лиш тільки, що було дуже знищене. За те подибуємо серед бунтівників міщан із Судової Вишні. Вони й селяни зі Стоянець, Волчищович, Дитятич, Дмитрович, і багато інших пограбували двір у Волосткові. У Старяві напали селяне на двір, самого пана забили, а тіло кинули в воду, що ледви опісля найдено, дім зрештою пограбили цілком. Мишлятицькі селяне під проводом свого священика спустошили посілість тамошного польського ксьондза. Священик Устрицький з Радинич напав з селянами на замок у Кречовичах і пограбував його, певно при помочи тамошних селян. Селяни з Хіднович та Хриплич найшли на двір в Боратичах і забрали коні, худобу й т. ин. Сам Перемишль оборонив ся перед полковником Капустою, котрий тут наложив головою.

Сяніцька земля була цілком вільна від козацьких ватаг, але селянські бунти і там проявляли ся. Там ще з початком жовтня поставлено військо з причини бунтів „підданих людей руської віри“.

Сі, за д-ром Томашівським в скороченю вичислені факти, то далеко не все те, що в 1648 р. діяло ся на галицькій землі. Не всі події з того часу увіковічено в судових актах,

з котрих згаданий історик черпав свої відомости, бо не всі „злочини” Українців приходили перед міські і висші суди. До висших судів відносили ся пани лише тогди, коли потерпіли від шляхти, міщан і хлопів иншого пана. Власних хлопів судили самі пани; судили як хотіли, а протоколів не списувано і не лишали їх в архівах. Маса справ з того часу не перейшла також перед висші суди, попросту тому, бо не було кого судити. Се було в случаях, коли „виновник” погіб, або, стративши надію, що польське ярмо в Галичині буде зломане, покинув батьківщину і разом з повертаючими козами пійшов на вільну Україну, або втік у Волощину. Що по упадку повстаня в многих сторонах дійсно не було кого судити, нехай будуть приміром слідуєчі записки з сих часів: „В Якимові лишили ся лише 3 піддані і 4 дворища, в Глібовичах 6 дворищ, в Стоках так само, в Воловім 6 хат, в Новосілцях 5, у Вільшаниці 2, в Ляцькім 2, в Басівці 3 хати і т. д. В Прусах лишили ся тільки 2 піддані, що просили хліба у Львові. Щирець лишив ся пустий, таксамо Миколаїв.

Вже сей матеріял, який лишив ся в судових паперах, доказує, що гал. Україна не була безчинна в часі сеї великої революції нашого народу против Польщі. Наведені факти доказують також, що бунт галицьких Українців був революцією національною. Доказавши участь Галичини в Хмельниччині і національний характер галицької револьти, маємо рівночасно доказ, що і ціла Хмельниччина була не лиш

револьтою поневоленого панами хлопства, але що се був рух всіх українських станів на цілім просторі укр. земель, навіть тої часті, що до Польщі неналежала (Запорожа), против не-укр. пана, укр. народу, і української землі.

Цілію Хмельниччини (менше о се, чи головні провідники руху здавали собі з сего справу, чи ні) було увільнене укр. землі зпід власті Польщі. Коли би навіть станути на становищі, що Хмельниччина до самого кінця не мала позитивної національної програми, то на всякий случай вона була національним рухом, була що найменше протестом против національного гнету, національної неволі.

У інтерпретаторів масових рухів народних, особливо у тих, що стоять по стороні народних мас, запанувала нині (під впливом доктринерства Марксістів нерозуміючих теорій Маркса) манія, у всіх масових рухах народних добачували виключно економічно-суспільний підклад, пояснити їх виключно економічними економічно-суспільними причинами. Таке саме роблять з Хмельниччиною і причину української революції в 1648 році добачують виключно в стремління нашого селянства до поправи свого економічного положеня. В той спосіб Хмельниччину зводять на виключно економічні причини і сей великий подвиг цілої укр. нації називають невідповідним терміном: „соціяльним рухом”. В сім случаю бунтівникам мало розходити ся виключно о скинене з своїх плечий панщини, о винищене панів. Такий погляд мавби рацію, коли би в 1648 році збун-

товало ся виключно селянство і колиби бунтівники били виключно шляхту, так польську як і українську. Тимчасом так не було. Економічний гнет був лише частиною — хоч найболючішою — національного гнету. Пануюча нація нищить поневолену націю передовсім економічно, тож сей гнет найбільше дав ся відчувити укр. клясі, котра була економічно поневолена одною частию польської нації (польською шляхтою). Укр. хлоп був упосліджений під кожним зглядом під котрим лиш міг бути упосліджений. Він був гноблений так економічно, як і під зглядом особисто-горожанським. Те саме було з іншими станами укр. суспільности. Україн. міщанин і український шляхтич, хоч економічно не так зависимі від польської шляхти, як укр. хлоп, були таки упосліджені так під соціяльним зглядом, як під зглядом особисто-горожанським. Супроти того, що іншої віри був Українець, а іншої Поляк, то і „руська” віра, та руська церков були упосліджені. Все те, разом, так економічний як горожанський і релігійний гнет; упосліджене всіх станів укр. нації (хлопства, міщанства, шляхти і духовенства) разом з укр. церквою, зложили ся на загально національний гнет, загальну національну неволю. Протест — не лиш против панщини і поневолення хлопського стану — але рівночасний протест против упослідження укр. міщанства, укр. шляхти, укр. духовенства і української церкви, був протестом національним. Коли-ж в революції взяли участь всі неспольщені

до сеї пори стани укр. суспільности, то ся революція, хоч вона була соціяльна, не була виключно економічно-соціальною; се була національна революція в повнім значіню сего слова.

Що Хмельниччина була національною революцією доказує як раз участь Галичини в сій революції. Силою галицької револьти були не хлопи, а як раз ті, що від польської шляхти економічно найменше терпіли. Міщани і шляхта (не ходачкова, але таки правдива родова шляхта укр.) показала ся тоді найзавзятійшими противниками Поляків і польського панования в Галичині. Міщани бунтують ся перші, а за ними йде укр. шляхта. Найбільші і найзавзятійші ватаги революціонерів складають ся з міщан і шляхтичів, а всі більші відділи організує і проводить ними міщанство і шляхта. Також майже все попівство укр. прилучило ся до бунтівничих ватаг, і навіть в многих случаях проводить їм. Найдовше видержує в бунті укр. шляхта. Наколи селянство вже утихомирило ся, то укр. шляхта з силою розпуки боронять українську землю против повороту Поляків.

Революція, в котрій беруть участь всі стани нації, революція, котра звертає ся против всякого упослідження і гнету, а не лиш економічного, є революцією національною. „Суспільною” є така революція остільки о скільки всяка справа обходяча не лиш одиницю, але цілу суспільність (а нація є будь що будь суспільністю) є справою суспільною. Більше

національної революції ніж була Хмельниччина в Галичині, навіть подумати собі не можна. Єще раз зверну увагу, що брак ясної позитивної програми національної не є запереченем національного характеру руху.

Як ся революція скінчила ся? — Скінчила ся без додатного результату. Вернув стан, який був перед революцією, лише з тим, що польське і шляхотське пановане скріпило ся, а український елемент стратив і сю відпорність, яку мав перед революцією. Инакше не могло бути. Хоть Поляків прогнано з Галичини, вони по відході к о з а к і в на Україну вернули і запанували на ново.

В Галичині не було сили, котра моглаби здержати поворот Поляків і котра моглаби удержати пановане Українців. Опанувавши Галичину, галицькі Українці були би могли утрвалити своє хвилеве пановане лише в такім случаю, коли би розпоряджали вишколеною і постійною організацією військовою, сильнішою, ніж та сила воєнна, яку Польща вислала, або еще могла вислати до Галичини в ціли повернення давних відносин.. Такої сили воєнної Галичани не мали і не могли єї дістати, бо стала вишколена армія, а тим менше старий і зорганізований стан військовий (що в ті часи було одиноко можливе) не дасть ся за рік утворити з невипрактикованої в ремеслі воєнім хлопської маси. Правда, Височан мав зорганізовану армію з 15.000 людей, але се не були вишколені заводові вояки, лише хвилева збиранина, котра довго не могла видержати яко

стала армія. Супротив браку власної тревалої сили воєнної, на котрій оперлаби ся і цивільна адміністрація укр. Галичина була би могла удержати стан витвореній революцією лише при помочи українського козацтва. Але се могло стати ся лише в такім случаю, коли би Хмельницькому було насамперед повело ся укріпити ся на Україні і обезпечити Україну, Волинь і Поділе перед поворотом Поляків і перед польським панованем. Колиби в такім случаю Хмельницький забрав головні міста і обсадив їх козацькими гарнізонами, то під їх крилами була би могла і в Галичині витворити ся власна сила збройна і власна адміністрація цивільна. Хмельницький не лишив в Галичині такої козацької сили, бо з огляду на се, що діяло ся з самою Україною, неміг сего зробити.

Революція в Галичині не вибухла самостійно. Викликав її прихід козаків. З початком грудня 1648 вже їх не було в Галичині, а без сеї підпори революція в Галичині слабне і остаточно цілком упадає. В додатку прийшла зима. Великі морози та снігові засипи спаралїжували до решти рухи.

Польські війська, що були удержали ся в кількох нездобутих Українцями замках, як пр. в Перемишли, розпочали акцію. Під їх охороною стали вертати на Русь прогнані пани. Ми вже згадували, що там, де під проводом укр. шляхти, українські повстанці були лїпше зорганізовані, були проби здержання повороту Поляків. Однак без помочи козаків, укр. ватаги супротив фахового війська польського не

устояли ся і пани та польске панованє таки вернули. Польське військо стало заводити лад і карати бунтівників. Як се роблено, нехай покажуть отсі приміри. В січни 1649 вернув до Заболотова посесор, але в товаристві польського війська. Не питали хто винен, а хто ні. Військо, як лиш вступило до місточка, кинуло ся на людий і вирізало відразу 96, mezi тими 30 малих дітий. Військо Лянцкоронського вислано на Поділе против бунтівників і решти козацтва. Війско переходило попри Тимків, в котрім було повно одних і других. Однак військо не звернуло ся против них, лише ударило на Дунайгород і вимордувало всіх, хто лиш не спас ся бігством. В додатку військо зрабувало і знищило ціле місто: дома, церков, замок а навіть двір.

По упадку революції приходило єще дуже часто до кровавих конфліктів між Поляками а Українцями, коли Поляки, повернувши, відбирали забране їм добро.

Хоч галицька революція упала, то многі Українці все таки гадали, що козаки єще раз прийдуть і тоді вони остаточно почислять ся з Поляками. Хмельницький дійсно рушив літом 1649 р. знова на захід під Збараж. Тоді на ново вступив дух між Українців в Галичині. Міщанство і селянство лише чекало коли він возьме сю твердиню і посуне ся на захід. В тім часі виступають на перший плян тернопільські міщани. З Тернополя виїхав був поляк Стшежовский, щоби свої скарби перенести в безпечнійше місце. Однак вже на міських валах

напали на него міщани під проводом якогось запрошеного козака, відобрали всьо добро і веліли повертати назад до міста. Тут держали його три дні під опікою а тим часом довідались, як стоїть справа борб в Збаражи. Коли думали, що вже по польськім війську, убили Стшежовского. Над Дністром селяни з Буковини і Добровлян напали на село Бортники, але їх відогнано. Вдоволили ся тим, що забрали з поля збіже. Коло Жовкви 2. липня проявили ся розрухи, тож зі Львова переходив до Жовкви відділ наемного війська, зложеного з Німців під проводом Адама Бальцера, що мав заспокоювати сих бунтівників. Коли прийшли до Мацошина, Українці скликали до церкви цілу громаду, скинули міст, вдарили на вояків. Бальцера тяжко поранили, інших поубивали, покидали в болото і багно, коні, оруже, річи позабирали. Дня 20. червня 1649 привезено від Буська черця, котрому козаки вибрали очи, повтинали руки та тяжко поранили, хоч він був православний. Сей чернець був на послугах Вишневецкого і носив його листи, за те тамошні Українці піймали його і віддали козакам. В Дідошицях коло Стрия ще 14. жовтня 1649 р. властитель того села і сусідних Балич післав туди свого слугу Свідерского. Сей наказав селянам, аби приготували стацію для війська, що мало туди переходити. Коли Свідерский їхав на кони коло коршми, побачив цілу громаду людей. Селянин Калина приступив до оконома тай каже: „От і я жовнір, козак, як тебе перед тим не убив, то тепер убу!”

Сказавши те, прискочив, зачав бити окованим кием і скинув на землю з коня. Оконом кликав на поміч громаду, одначе ніхто й не думав йому помагати. Ледви якось пощастило ся Сьвідерському втекти з рук напасника.

Більше нема звісток про бунти Українців в 1649 р. Хмельницький заключив з Поляками нову угоду і знов вернув на Україну. Єще в 1655 році переходив він туди, але обезсилені Галичани, стративши віру в можливість зломання польського ярма, вже сиділи тихо, але всеж боротьба визволення з під ярма Поляків не устає вала і коли не проявляли ся безсилі бунти, то боротьба духово-політична не устає й тепер.

ВНУТРІШНІЙ УСТРІЙ КОЗАЧЧИНИ

Військо українського народу звало ся козаками. Але се не були ті козаки, яких нині має Росія. Правда, часть їх, як козаки кубанські, се потомки давних українських козаків, але всі інші зовсім не мають нічого спільного з українським народом. Та і кубанські козаки не зовсім сьвідомі свого походження. Правда, не забула ся в них українська пісня, мова, а послідними часами уряджувати зачали деякі укр. вистави (представленя). Поволи зачала і серед них прокидатись укр. сьвідомість, та се доперва початки.

Давні українські козаки жили на Січи, себ то на островах посеред Дніпра. Звалось се їх мешкане Січ Запорожська, бо козаки там обгороджували ся добре, ніби засікали ся, а все те лежало за порогами, то є, великими скалами, що простягли ся повперек Дніпра.

Запорожці ділили ся на курені, над якими стояли курінні атамани, а над усіми головою був Гетьман.

Всю старшину вибирали козаки громадою на війскових радах.

Перша рада в році була на Новий Рік і тоді ділили річки і части Дніпра між курені для риболовлі і ловів на звірину. На сій раді

скидали часом старшину і вибирали нову.

Рада була завсїгди по полудни, а приготовлялись до неї ось як:

Кошовий атаман казав встрілити з гармати, щоби все, що поза Сїчию, на ріці, в степах і гаях, сходило ся до Сїчи.

Опісля довбуш виносив бубен перед церков святої Покрови і бубнив три рази.

Посім осавул виносив з церкви хоругов і ставив єї коло бубна. Козаки тимчасом сходили ся на майдан.

Коли забубнено третій раз, кошовий виходив з булавою, судія з військовою печаткою, писар з каламарем. Довбуш бубнив їм на поклін.

Ставши серед громади старшина скидала шапки і кланяла ся козацтву на всі чотири сторони. Потім говорив кошовий до цілої громади:

— А що, панове молодці і товариство! Нині в нас Новий Рік. Треба нам по старому звичаю розділити між військо ріки і лути.

— Добре батьку, так і треба, кричали тоді всі і зачинали ділити жеребом, себто „льосованем“. Кому припала яка часть, то мусїв з того цілий рік жити.

По розділі питав кошовий:

— Панове молодці, чи не будете по старому звичаю нової старшини вибирати?

Коли старшина була до вподоби козакам, то всі кричали:

— Ви батьки і пани наші добрі і вам над нами панувати. Тогди старшина кланяла ся і всі відходили до своїх куренїв. Колиж хотїли

кого скинути з уряду, то казали зложити відзнаки і старшина ставала тепер простими козаками.

При виборі було багато гамору, бо кожний курінь рад був вибрати свого. Колиж вибраного не було на раді, то по него йшло 10 козаків і просили прийняти уряд. Як він відмовляв ся, то хватали одні за руки, другі їхали і провадили між громаду викрикуючи: — Йди, сякий такий сину! Там тебе треба, ти наш батько, будеш панувати над нами! Звичай був, що два рази відмовивши за третим разом приймав уряд. Тоді передавали йому відзнаки і сипали землю на голову, щоби не гордив ся.

Ще одна рада була на Великдень, а друга в вересні, але скликали також ради, коли захотіло ся. До сього треба було згоди 10 курінів. Нарадившись виносили бубен на майдан і тарабанили. Тоді виходив довбуш і питав нащо скликають раду. А ті йому:

— Бери і бий, вражий сину, не питай ся. Побачиш!

Збирались козаки, старшина. Тоді кошовий питав:

— Панове молодці, з за-чого в нас нині скликана рада?

Коли хотіли скинути кошового, то казали:

— Ти батьку зложи булаву, бось нам несподобен. — І говорили йому всі провини, які знали.

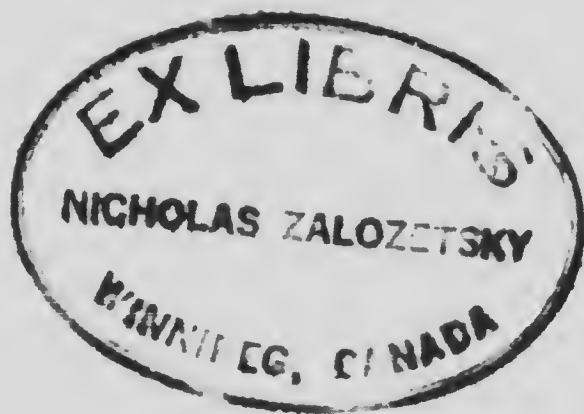
Як хотіли скинути судію, писара, осавула, то казали:

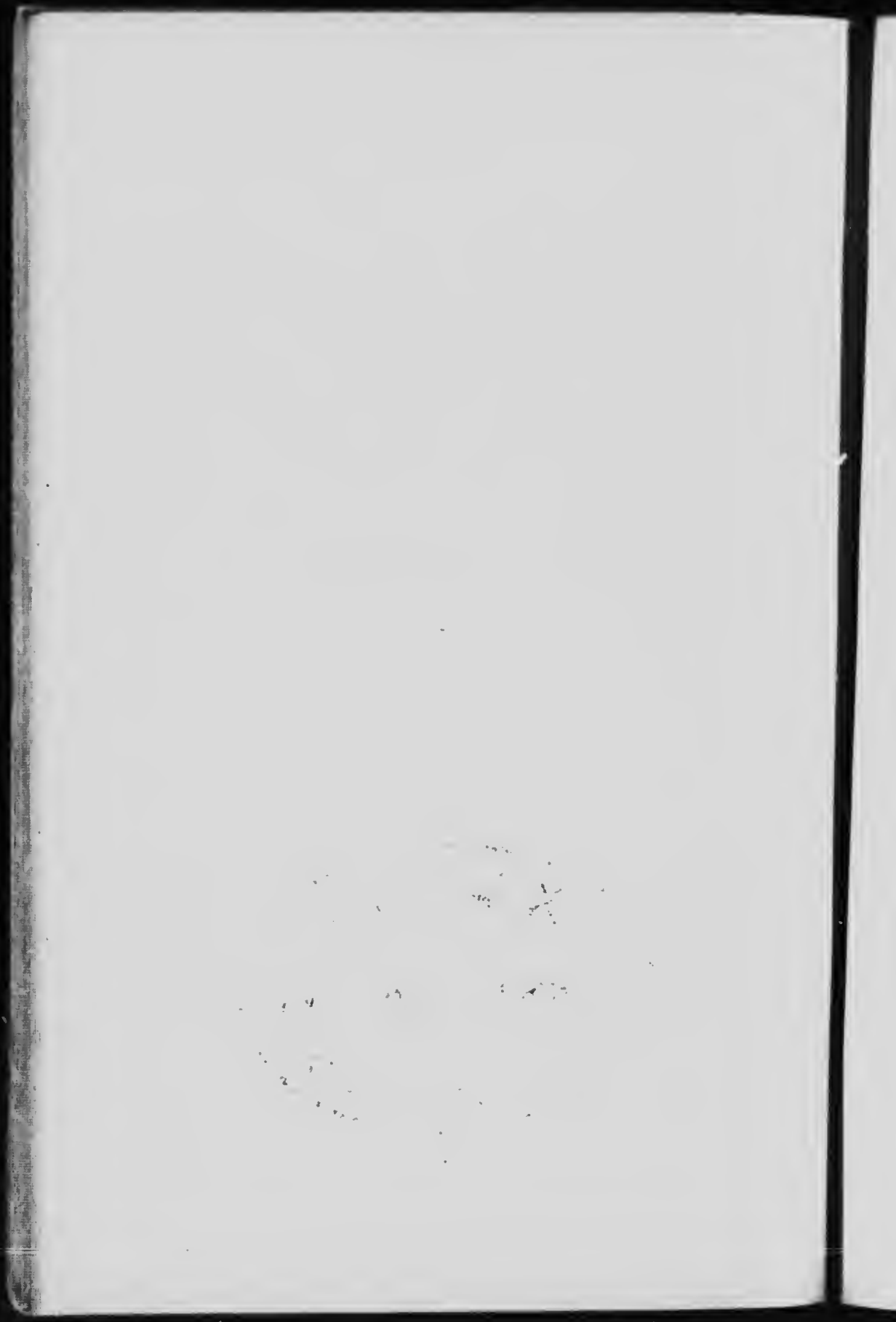
— Досить вже панують вражі сини; уже

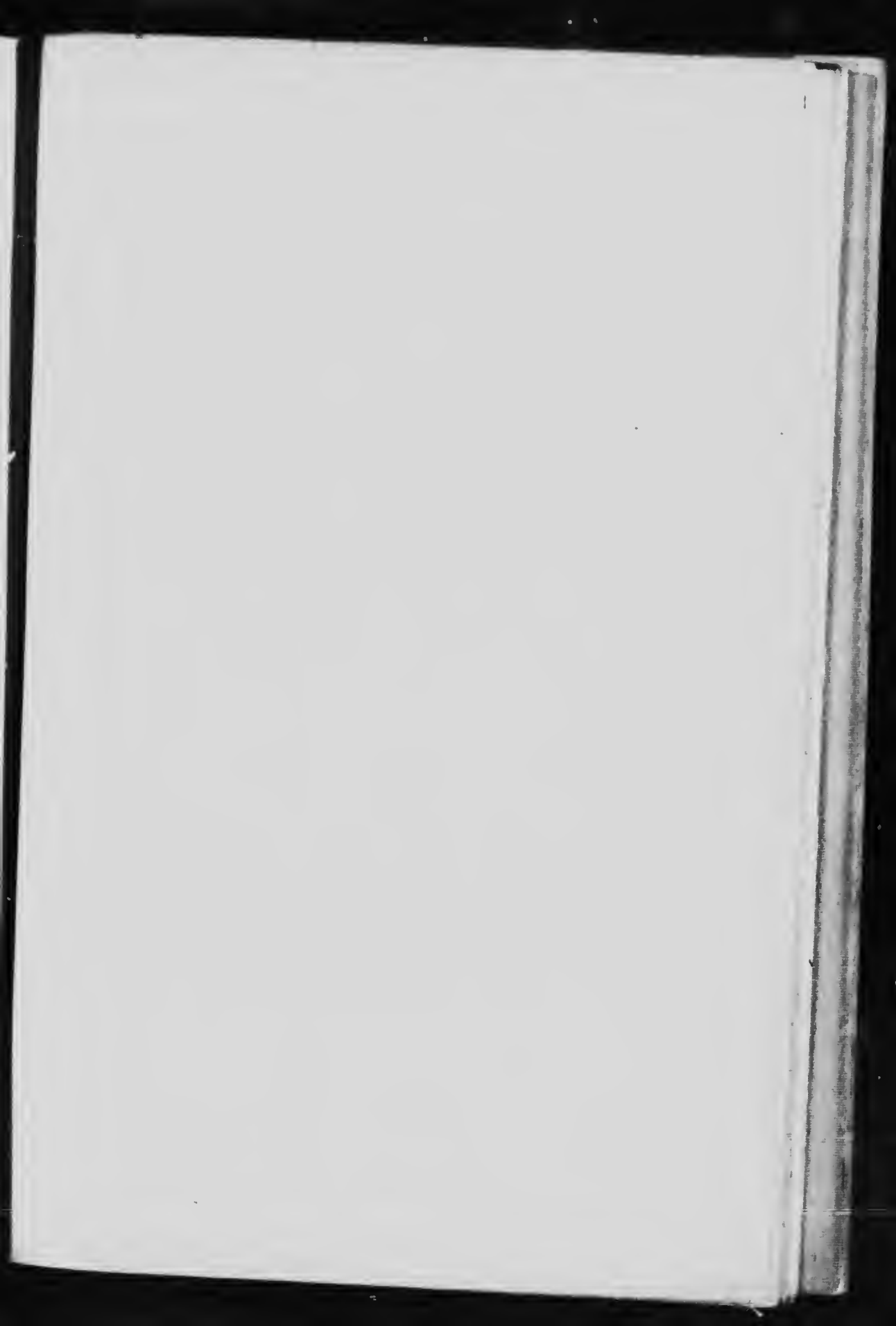
наїли ся війскового хліба. І вибирали нових, а старшина переходила між звичайне козацтво.

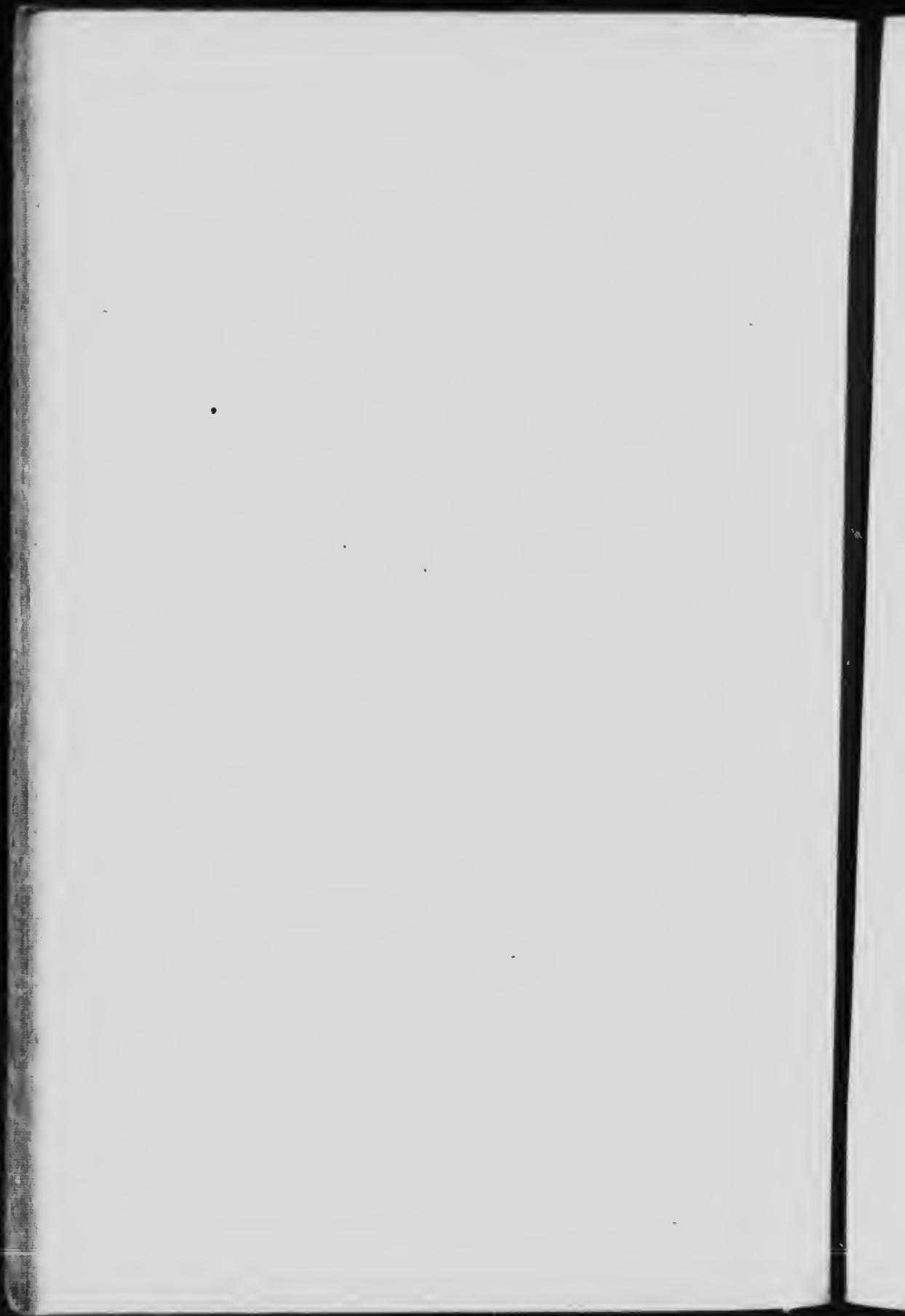
Так бачимо, що козакн порядкували ся волею всього загалу. Однакож в важних хвилях, як в часі походу, старшина мала неограничену власть і всі її слухали.

Звичай такий в козацькому життю мав і лихі сторони, але мав і добрі.

ЧИТАЙТЕ

ЧИТАЙТЕ

УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС

найбільшу українську часопись в Канаді.

Український Голос коштує на рік 2 долари разом з книжочкамн вартости 1 долара, які кождий передплатник дістане даром.

Український Голос подає найбільше вістий з російської і австрійської України, дописий з життя Українців в Канаді і ріжних вістий з Канади.

В Українськїм Голосї знайдете много наукових статей, оповідань, смішного і ріжної всячнни.

Запренумерувавши собі Український Голос, будете мали в нїм найліпшого приятеля, з яким ніколи не розстанетесь

Предплачуйте отже Український Голос і заохочуйте других до передплати сеї часописї. Нехай не буде ані одной української хати в Канаді, в котрій не знаходив би ся Український Голос!

Передплату посилайте на адресу:

UKRAINIAN VOICE

BOX 3626,

-

WINNIPEG, MAN.

**Льокаль редакції і адміністрації містить ся на
212-214 DUFFERIN AVE., WINNIPEG.**

